Rokiškio CB
BIBLIOGRAFIJOS SKYRIUS

Prie Nemunėlio

LIETUVOS KULTŪROS FONDO ROKIŠKIO RAJONO VISUOMENINĖS TARYBOS LEIDINYS

1992 m. kovo mėn. Nr. 6

1991 m. pabaigoje rokiškėnai gražiai pažymėjo mūsų laikraščio redaktoriaus, mokytojo ir poeto Alfonso Keliuočio 80-ties metų jubiliejų. Tam skirti renginiai vyko daugelyje kultūros ir švietimo įstaigų. Leidykla „Vaga" išleido jo lyrikos knygelę „Klajūnė liepsnelė", kurios prezentaciją organizavo Rokiškio centrinė biblioteka. Šiame laikraščio numeryje spausdiname mūsų kraštiečio profesoriaus V. Areškos kalbą tame renginyje.

P. BLAŽEVIČIUS

ALFONSAS KELIUOTIS „KLAJŪNĖ LIEPSNELĖ"

Lietuvos kultūrininkams gerai žinomi rokiškiečių brolių Juozo ir Alfonso Keliuočių vardai ir jų kūrybinė veikla. Gal ji nebuvo labai gausi ir išreklamuota — Rytų aukštaičiai pasižymėjo santūrumu ir kuklumu. Tačiau kad ir negausios publikacijos gali būti nemažiau reikšmingos kultūros istorijoje. Universiteto studentai žurnalą „Naujoji Romuva", kurią redagavo Juozas Keliuotis, šiandien skaito kaip naują leidinį, nes tame žurnale buvo suformuluoti estetiniai postulatai, kurie nepaseno ir šiandien. Nors šiandien skiriame dieną Alfonsui, bet viskas bus aiškiau, jei neužmiršime „Naujosios romuvos" ir vyresniojo brolio Juozo Keliuočio, kuris buvo vienas iš labiausiai išsilavinusių to meto kultūros žmonių. Ir, manyčiau, turėjo įtakos Alfonso kūrybiniams siekimams ir programai, kūrybos krypčiai ir pagaliau stiliui. Juozas Keliuotis, dėstęs žurnalistiką ir estetiką Lietuvos universitete, populiarino europinį požiūrį į meną, kurį kiekviena proga stengėsi prisiminti tiek akademinio pobūdžio straipsniuose, tiek recenzijose. Fundamentalus teiginys: menas neturi tarnauti kam nors, neturi turėti nieko bendro su konjunktūra, su dienos aktualijom. Alfonso kūryboje proginių eilėraščių beveik nėra, nors jų nebuvimas nepadėjo plačiau reikštis, bet nebuvo praleistas. Recenzuodamas Jono Kossu-Aleksandriškio eilėraščių rinkinį „Užgęsę chimeros akys", Juozas Keliuotis rašė, kad Kossu kūryba „nieko neskelbia, nieko nemokina ir nieko negasdina, kuri spindi nuostabiu grožiu. O šis grožis yra niekam nenaudingas, jis pats savy turi pateisinimą, jis egzistuoja tik savo vidiniu vertingumu" („Naujoji Romuva", 1938, Nr. 3. p. 73). Rokiškiečiams, reikia manyti, yra žinomas Juozo Keliuočio romanas „Svajonė ir siaubas" (1940), kaip ir Alfonso 1939 metais išėjęs rinkinys „Nerūpestingas berniokas".

Po penkiasdešimties metų pristatoma skaitytojui antroji knyga „Klajūnė liepsnelė", (Vaga, 1991) susumuojanti kūrybos geresnę visumą iki šių dienų. Tie penkiasdešimt metų nebuvo palankūs meninei kūrybai, ypač jei atsiminsime, kad brolis Juozas net du kartus praėjo Gulzgo pragarą, kurį jis aprašė savo memuaruose. Alfonso kūryba neturėjo pertraukų, bet ji liko periodikos puslapiuose.

Kaip mes, kritika, galėtume vertinti rinkinį „Klajūnė liepsnelė"? Jame sudėti eilėraščiai atspindi, savaip pakartoja kai kuriuos XX amžiaus lyrikos bruožus, ypač neoromantikų suformuotą kryptį (J. Tysliava, J. Kossu-Aleksandriškis, S. Nėris, B. Brazdžionis, A. Miškinis). Šią kryptį ortodoksinė marksistinė kritika vadino dekadentine, šizofreniška, propaguojančia reakciją, neokatalicizmą, kraštutinį individualizmą, egocentrizmą. Pirmojoje XX amžiaus pusėje prieš pat pasaulinį karą buvo prarastas tikėjimas, kad protu galima būtų pažinti pasaulį, žmogaus būtį, jo egzistencinį likimą, todėl neoromantikai grįžo prie autentiško, natūralaus žmogaus, natūralios prigimties, grįžo prie natūros, gamtos paslaptingumo, taip pat ir kultūros, kūrybos paslaptingumo. Meninė tikrovė, menas, pasakos, vizijos, mitai yra tikresnė tikrovė už empiriją, tai tikra žmogiška tikrovė su svajonėmis, laimės troškimais, laukimu kažko nepaprasto, tyro, švento, nekasdieniško. Paprastas ir natūralias svajones vaizduoja ir A. Keliuotis, natūralaus, su gamtos gražumais susijusio žmogaus svajones. Alfonso Keliuočio išreikštas lyrinis subjektas, lyrinis pasakotojas yra šiek tiek pašaipus, bohemiškas, gal net lengvabūdiškas, išdykėliškas berniokas, bernas — ir naivus, ir jausmingas, ir paprastas, bet kartu ir kiek modernus, pretenduojantis į modernumą, todėl jis savo išgyvenimų nedramatizuoja, o dažnai ir šaiposi iš meilės tragedijos, linksta į autoironiją ar net autoparodiją. Meilės svajonės dažnai atsitrenkia į banalią realybę. Tai prieškarinės Lietuvos berniokio, atsiradusio mieste, savijauta. Jis čia pajuto jausmų paviršutiniškumą, meilės netikrumą, jausmai, grožis ieškojo saldaus gyvenimo malonumų, siekė prabangos, turto ir nerūpestingos laimės. Išorinis blizgesys uždengė vidinę tuštumą. Toks jausmų kontrastas nėra išnykęs ir šiandien. Todėl poezijoje, taip pat ir Alfonso Keliuočio eilėraščiuose, atsirado susidvejinimas, ironija, pašaipa ir tikrų, natūralių jausmų ilgesys. Alfonsas artimas šiuo požiūriu kitam aukštaičiui, uteniškiui A. Miškiniui, irgi kūrusiam žaismingos ironijos meilės romansus. Galima pacituoti kai ką iš ciklo „Laimė rudeniniam palte" ar pirmąjį posmą iš garsaus A. Miškinio eilėraščio „Elegantiškai sninga": „Šiandien taip elegantiškai sninga./ Sninga žemėn medžių žiedais./ Panašiai mano meilė dingo./ Su visais, visais pažadais" („Ant Ligajo ežero krašto", p. 109). Įprasta folklorinės dainos konstrukcija — paralelė tarp gamtos ir žmogaus išgyvenimo. A. Keliuočio ciklas „Audra". A. Keliuotis yra taip pat kiek ironiškas, bet jo vaizdas konkretesnis — irgi prarasta meilė: „Svilpdama krečia sodus vėtra./ Rauna kvatodama daržus./ Velniop nuėjo brangūs getrai./ Velniop kaklarýšis gražus" (p. 29). Tik jeigu A. Miškinis ironijai neleidžia perdaug įsismaginti, tai A. Keliuotis, tarsi prisimindamas keturvėjininkų lyrines demistifikacijas, nukreiptas prieš jausmingumą, sutirština komiškas situacijas ir kartais beveik parodijuoja įsimylėjusius: „Siurpuliai smagūs purto kūną./ Žaibais nušvinta toluma./ Aukštoj klėty ant alkūnių/ Parimus laukia mylima" (p. 29). Įsimylėjusio komiškumas dar padidėja, kartojant žodžius „Suva nebėgtų naktį tokia/ / vestuves jaunos kalės"/ (p. 30). Lietuvių poetinėje kultūroje buvo ne vienas tarpsnis, kada reikėjo nuvainikuoti sentimentalų idiliškumą, hipertrofuotą jausmingumą. Taip darė kairysis avangardas ir futuristai, keturvėjininkai. T. Tilvyčio poemoje „Išpardavimas dūšios" skaitome žiaurią tokią komišką vietą su visais leksikos šiurkštumais. „Saligatvį sulaužiau/ durys adveriją išjudinau, kas vakarą, kas vakarą./ Ir taip nuo rudenio savęs nebeturiu... / Žiūrėk nejauti kojų./ krūtinėje kaži kas girgžda. /Ausys kaip sugadintas radijas (čiurlioniškas melodijas muroja" (Žemė grįžta namo, p. 30). Čia kita intonacija, kitoks stilius, bet demistifikacija panaši. Vėliau posmodernistai ironijos ar humoro, nuvainikuojančio sentimentalumo neatsisakė, pvz. H. Radauskas. Alfonsas Keliuotis nenusileidžia literatūrine elegancija ar elegantiška pašaipa: Visi turėjom mėlynas akis,/ Visi ant šono plaukus kerpamus,/ Bet ko, dėl ko aš vienas tik/ Sverdėt ėmiau it medis kertamas" (p. 22). Neoromantikai ėjo stilistinės žanrinės sintezės keliu: klasikos tradiciją ir harmoniją jungė su modernistine deformacija, disonansais, šventųjų karvių kritika. Alfonso Keliuočio eilėraščiuose sutinkame irgi avangardinio stiliaus eilių: Kelias ponia, griežta kaip Temidė,/ Garuojąs etiketas ir moralė:/ — Atsiprašau. Pakvipo kiaulidėm,/ Oficiantai, tuojau pat pašalinti!" (p. 17). „Trečiame fronte" toks avangardinis stilius buvo paplitęs: „Kavinėje už stalo buteliuoto/ Kiaulėnas laukė tris valandas gal./ Plaukai tvarkingai suobliuoti,/ ausys — dviratis „Continental"/ Nors galva žiebė į tinką —/ nuobodu ir tikėti nėr į ką./ Galu gale jėjo „viešnia slaptinga"./ grakšti kaip rašoma mašinka/ firmos „Erika"./ — Ach, kokia tamsta gerutė.../ Myliu tamstą — tokią cacą...—/ staiga jis ėmė žiaunas krutinti/ ir išmetė pirmą abzacą" (Trečias frontas, 1931, Nr. 5, p. 20-21). Paralelinius reiškinius cituoju todėl, kad išryškėtų Alfonso Keliuočio kūrybos kontekstas, tradicijų ratas, o taip pat būtų argumentas vertinimui, kad Alfonso Keliuočio eilėraščiai nors ir turi retro bruožų, savo estetine kokybe nenusileidžia pirmtakams. Šia proga dar tenka prisiminti vieną iš didžiausių Lietuvos poetų J. Aistį, kuris irgi jaunystėje kūrė lyrinę kaukę, vaizdavo pasimetusį mieste kaimo berniokę — linkusį į bohemą, juodą liūdesį ir sopulingas pozas. Gyvenimą vaizdavo kaip maskaradą, kaip Luną parką, kur „Neprasmingoj karuselėj/ Mudu sukamės" (Užgęsę chimeros akys, p. 59). A. Keliuotis „Juk gyvenimas — tai maskaradas" (45). Tik A. Keliuotis nėra sielvartingas, nedainavo nevilties ir sopulio, kaip J. Kossu-Aleksandriškis (Aistis). Jis yra artimesnis Rytų aukštaičių kultūrinei tradicijai, kurią suformavo Antanas Strazdas, kuris įkvėpimo ir meistriškumo ieškojo žmonių kūryboje. Didžiausio vargo aplinkoje jis kalbėjo ne apie sopulius ir sielvartus, o tiksliau dainavo apie sielvartus ir sopulius kažkaip linksmai, matydamas juokingas gyvenimo puses, pastebėdamas to vargo komiškas detales ir situacijas, linksmino žmogų, kėlė jo dvasią. Vargas, perkeltas į estetinę plotmę, yra jau nebe vargas, o kažkas jau kita. Idilės, elegijos, humoristinės dainos apibrėžė būdingą žanrą. Tai savita, didelė tradicija, veikusi Aukštaitijos poetus iki šiol.

A. Keliuočio dainos, ypač Joninių šventei skirtos (populiarios „Joninės", „Joninių laužai" ir kt.) rutuliojasi tų didžiųjų tradicijų vagoje. Kultūrinių tradicijų kontekstas paryškina A. Keliuočio dainų savitumą, aukštaitišką mąstymą. Tai ir vaizdo konkretumas, daiktiškumas, jo ekspresyvumas, dinamika. Daug čia judesio, grakštumo, santūraus humoro ir neužgaunančios, atlaidžios šypsenos. Dramatizmas ir gyvenimo tragiškumas ta šypsena ir komiškumu sumažinamas, nukreipiamas į užmiršimą.

Jeigu ši kūryba ir nepasiekia viršukalnių, tai ji reikšmingai papildo praturtina bendrą lietuvių lyrikos įvairovę ir išryškina aukštaitišką pasaulėjautą, jausmų išreiškimo savitumą.

Vitas ARESKA

A. Keliuočio knygutės „Klajūnė liepsnelė" prezentacijoje dalyvavę svečiai: (iš kairės į dešinę) profesorius V. Areška, poetės A. Karosaitė ir E. Mezginaitė, „Vagos" leidyklos redaktorius A. Pekeliūnas. Kalba Rokiškio rajono kultūros, švietimo ir sporto skyriaus vedėjas P. Blaževičius.

Prano Simonavičiaus tapybos darbų paroda

Kviesti ir nekviesti 1991 metais į Rokiškio krašto muziejų rinkosi žmonės. Cia buvo atidaryta dailininko, mokytojo ir muziejininko Prano Simonavičiaus tapybos darbų paroda. Senesnieji rokiškėnai gerai atsimena šį žmogų — jis nepriklausomybės metų paskutiniam dešimtmety mokė mokinius piešimo J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje, piešdavo dekoracijas jų čia ruošiamiems spektakliams, o vasaros metu dalyvaudavo moksleivių ekskursijojse.

Į parodos atidarymą atvyko ne tik dailės mėgėjai rokiškėnai, bet ir gražus būrelis buvusių Simonavičiaus mokinių, ypač iš jų pažymėtini dabar žinomi dailininkai P. Stauskas, J. Vaičionis.

Įžanginį žodį apie savo buvusį mokytoją pasakė E. Vajegienė, atkreipdama dėmesį į jo kultūrinę veiklą, tą entuziazmą, kuriuo jis užkrėsdavo mokinius, mokytojus ir visus aplinkinius.

Tapytojas P. Stauskas kalbėjo apie tai, kokios būdavo įdomios mokytojo P. Simonavičiaus piešimo pamokos, kaip jis ugdė meilę dailei, o tiems, kurie iš tiesų turėjo polinkį piešti, būdavo ir labai reiklus.

P. Stauskas apibūdino parodoje eksponuojamus darbus, pasidžiaugė, kad nors jie buvo išblaškyti po visą respubliką, išliko nemažai.

Parodos organizatoriai labai dėkojo ne tik P. Simonavičiaus žmonai ir dukrai, davusioms parodai turimus dailininko darbus, bet ir kitiems privatiems asmenims: Anyksčių ir Krekenavos klebonams A. Talačkai bei P. Budriūnui, mokytojai L. Januliionienei, Vilniuje gyvenančiam J. Jackevičiui. Be jų išsaugotų P. Simonavičiaus darbų paroda būtų buvusi gerokai silpnesne.

O kūriniai išsiblaškė todėl, kad neramiu laikotarpiu gyveno ir kūrė P. Simonavičius. Karo ir pokario laikotarpis nebuvo palankus kūrybai, juolab, kad karo metais jo pečius užgriuvo papildomas didelis rupestis — išsaugoti rokiškėnams muziejuje sukauptas kultūros vertybes. Jis tuo metu buvo muziejaus direktorius. Pokario metais jo laukė nauja, nemaloni staigmena — kažkam nepaliko kai kurie P. Simonavičiaus kūriniai, ir autorius buvo priverstas bėgti iš Rokiškio. Tikėjosi, kad greit grįš. Bet likimas jau taip lėmė, kad jaunystės miesto jis daugiau nebepamatė. Likusį gyvenimą praleido Klaipėdoje. Čia ir mirė. Apie šį gyvenimo ir kūrybos laikotarpį susirinkusiems į parodos atidarymą rokiškėnams bei svečiams papasakojo dailininko dukra B. Godonavičienė. Ji pasakė, jog tai yra pirmoji tėvo kūrybos paroda. Tik jos dėka dukra pirmą kartą aplankė tėvo jaunystės miestą. Ji padėkojo už tėvo kūrybos pagerbimą. Gražius žodžius savo buvusiam mokytojui paskyrė J. Vaičionis, E. Merkienė, L. Juozonis.

Paroda muziejuje veikė visą mėnesį.

O. MACKEVIČIENĖ
Muziejaus darbuotoja

Juozas VAIČIONIS

Kunigui Antanui Vienažindžiui

Ilgu-ilgu man aut svieto,
Liūdesio naktis braidau...
Vienišas — nerandu vietos,
Siela ilgisi dangaus.
Bangos lyg žirgai nerimsta —
Virš Sartų blanki žara,
Liūdnas veidas grimsta, grimsta
Alminimų ežere.
Pirštus kryžiumi sudėjau,
O kvietkelė — tremtyje.
(Tu atleiski man, Kūrėjau,
Kad prisimena aš ją.).
Jos takelis uždėm žėlia,
Žūsta broliai tremiami,
Kvepia ilgesiu berželiai
Bažnytėlės priefemy.
Verks armonika per naktį —
Tik dainelė mus paguos,
Kai despotas cinakaktis
Lietuvą skandins varguos.
Lietuvą daina vis kėlian,
Nors paskendo jau žara
Veidas grimsta į šešėlį,
O aušros vis dar nėra...
Tos dainelės širdį spaus man
Nevilty musvirs galva...
Dieve, saugok mano skausmą!
Mano skausmas — Lietuva.

JUOZAS KELIUOTIS

JUOZAS JANULIONIS

J. Janulionio tėvai gyveno Biržų apskrityje, tarp Papilio ir Kvetkų esančiame Latvygalos kaime. Dūminėje pirkioje, prie kurios buvo tik daržas bulvėms, iš 5 Janulionių vaikų užaugo tik keturi. Jiems paaugus, šeima persikėlė į Nemunėlio Radviliškį, kur Juozas, gimęs 1896 metų rugsėjo 1 dieną, lankė pradžios mokyklą. Netrukus tėvai persikraustė Latvijon netoli Kuldigos į vokiečio dvaro kumetyną. Tėvas dirbo šeriku, o motina — melžėja. Dvare buvo laikoma apie 40 karvių ,kurias vasarą ganė Janulioniukai. Juozas žiemą buvo apgyvendintas Kuldigos mokyklos bendrabutyje, kad galėtų toliau mokytis. Tik po metų, kai pramoko latviškai, jau ir čia jam pradėjo sektis. Sekančius dvejis metus jis gavo ir pilną išlaikymą.

Kilus I pasauliniam karui ir mokyklai iširus, Janulionių šeima pasitraukė į Rusiją. 18-metį Juozą kun. Tumas įtaisė Petrapilio mokinių bendrabučio prižiūrėtoju ir išrūpino 15 rublių mėnesinę pašalpą. Tačiau nuo bado jo neapsaugojo. Alkanas, su kitais pabėgėliais kartu, 1918 metais grįžo į Lietuvą. Iš Rokiškio stoties pėsčias vos pasiekė N. Radviliškį, bet tėvų namus ten rado tuščius, nes jie dar nebuvo grįžę iš Rusijos. Vėl pėsčias grįžo Rokiškin. Čia jį neseniai įsteigtos Rokiškio gimnazijos direktorius Purėnas, žinodamas kad jis yra baigęs gimnaziją, pakvietė dėstyti matematikos. 1923 metais kun. Tumas jį sutuokė su buvusia mokine Liuda Paplauskaite.

Norėdamas gauti gimnazijos mokytojo teises, 1925 metais su žmona persikėlė į Kauną. Gaves kiek pamokų mokėsi universitete ir po trijų metų jį baigė. Tuo laikinio Rokiškio gimnazijos direktoriaus pakviestas, dabar jau visam laikui grįžo Rokiškin ir mokytojo darbą dirbo čia iki 1936 metų. Tais metais direktorius M. Kviklys, išvykdamas iš Rokiškio, direktoriaus postą paliko J. Janulioniui. Atsisveikindamas lvg kokį simbolį įteikė K. Rimšos statulėlę „Vargo mokykla"...

Tačiau iki 1940 metų direktoriaus pareigos didelio vargo neatnešė: gimnazija dirbo nauiuose rūmuose, mokytojų kolektyvas buvo gana darnus ir kasmet stiprėjo. Daug sunkiau buvo statyti nuosavą namelį šalia gimnazijos gautame sklype. Teko ėjsti į skolą, o jį užbaigus, net ir baldams pirkti lėšų nebebuvo.

Patys didžiausi vargai prasidėjo nuo 1940 metų, kai buvo atleistas iš direktoriaus pareigų. Nuo 1941 m. birželio mėn. 14 d. tremimų jį išgelbėjo tai, kad vienas iš sąrašų sudarinėtojų, tikėdamasis geresnio pažymio, savo mokytoją iš tų sąrašų išbraukė. O sunkiausia buvo antrą kartą direktoriaujant. 1946—1947 m. žiemą išėjus iš rikiuotės gimnazijos centriniam šildymui, direktorium tada vėl buvo paskirtas J. Janulionis. Kadangi remontui skirtų lėšų neužteko, tai pats iš savo kišenės remontavo. Naktimis keldavosi tikrinti, ar vėl kas nors nepaliko atvirų langų. Gali ko gero dar sabotažą įžiūrėti. Nedavė ramybės ir kita labai galinga įstaiga: pranešinėk, ką tarpusavyje šneka mokytojai, kurių mokinių šeimos nariai miške, stok į partiją, skirkis su žmona, jeigu dar nori direktoriauti. Namo pareidavęs paryčiui, nebepanašus į žmogų. Kai rinko trėmimui žmones, naktį apsupo ir Janulionių namą. Nuvarę direktorių į gimnaziją, reikalavo mokinių adresų. Kad galėtų ir juos su tėvais išvežti. Tik direktorius tų sąrašų taip ir „nerado"...

Kad jo „savu žmogumi" nelaikė, rodo ir tas faktas, jog jo, mirusio 1982 metais, nenorėjo leisti šarvoti mokyklos salėje.

J. Janulionis buvo patyręs daug vargo, be galo darbštus žmogus, pareigingas mokytojas ir rūpestingas direktorius, mokėjo taikliai ir emocingai reikšti mintis. 1930—1931 m. jis dalyvavo gimnazijos rūmų statymo komisijoje, vėliau rūpinosi, kad jai būtų suteiktas jį patį kadaise globojusio kun. Tumo-Vaižganto vardas. Paskirtas jos direktoriumi, sucementavo darnų mokytojų kolektyvą, gimnaziją padarė Rokiškio kultūrinio gyvenimo centru. Dėstydamas matematiką, išleido daug gerų šios disciplinos žinovų: R. Riaubą, E. Bučiutę, J. ir M. Sapagovus, L. Trumpicką, H. Pugžlį, E. Laškovą ir kt.

Net tada, kai jis direktoriaus pareigų nėjo, kasdieninis jo rūpestis buvo gimnazija. Ir savo asmeninį turtą prieš mirtį jis siūlė palikti jai — tai „Vargo mokyklai", kadaise jam dovanotai... Gal todėl mokytojas Juozas Janulionis vyresnės kartos rokiškėnų atmintyje liko kaip Nepriklausomos Lietuvos gimnazijos simbolis...

Reikėtų 1996 metais, kai nuo jo gimimo sukaks 100 metų, Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mokyklai šį savo gyvenimą jai atidavusį žmogų atitinkamai paminėti, o gal ir gatvę prieš paradines jos duris pavadinti J. Janulionio gatve.

Lietuvos kultūros fondo Rokiškio rajono Taryba
Nuotraukoje: Juozas Janulionis su Keliuočiais.
Nuotrauka iš redaktoriaus archyvo

Kaip aš organizavau ir redagavau „Naująją romuvą"

LIETUVA — laisva nuo svetimųjų jungo. Bet ji nėra laisva nuo savųjų tamsuolių ir savanaudžių. Ji dar nėra išsilaisvinusi nuo provincializmo ir atsilikimo. O delsti daugiau nebegalima. Reikia veržtis į kulturos ir civilizacijos aukštumas. Reikia pasivyti kultūringąsias Europos tautas ir tarp jų užimti garbingą vietą. Juk mes jau dunstame partinėse ir asmeninėse rielenose. Juk mums jau gėda stovėti visos Europos akivaizdoje apsirengusiems tokiu prastu apvalkalu, nemadingu ir neskoningu. Reikia sprogdinti sustabarėjusias ir sustingusias mūsų kultūros ir mūsų gyvenimo formas. Reikia pastreikšti šviežiomis ir gyvomis, autentiškomis ir moderniomis formomis. O jėgų kūrybinių tam turime pakankamai. Jos verda mūsų širdyse, jos spindulioja mūsų protuose. Jos beldžiasi į gyvenimą, į naują, didį gyvenimą. Jau pakaks varnonis kranksėti ir žvirbliais šokinėti. Reikia pragysti lakštingalomis ir suplasnoti sakalais!

Bet vienas čia nieko nepadarysi. Vienas negalėjau ir „Rytą" rutinos palaužti (pradžioj Keliuotis buvo paskirtas krikščionių demokratų dienraščio „Rytas" redaktoriumi, bet su leidėjais nesutardamas dėl jo krypties ir taktikos, turėjo iš rejo iš jo pasitraukti) ir su vienais gra nitiminkais (dalyviais jaunųjų rašytojų žurnalo „Granitas", kurį Keliuotis buvo suredagavęs, red.) toli nenuvažiuosi. Per mažai jie turi revoliucinės dvasios. Ir per sausi jų tikslai, nešieną iš už literatūrinių bandymų ir asmeninių reikalų ribos. Dailininkų užsimojimai platesni. Jie dinamiškesni ir geriau nuvokia aktualiuosius Lietuvos reikalus. Jie drąsesni, linkę rizikuoti ir eksperimentuoti. Tad jais reikia ir pradėti Lietuvos kultūrinio atgijimo ir naujos epochos kūrimo darbą. Tad aš pirmiausia ir kreipiausi į Nepriklausomųjų dailininkų sąjungą, kviesdamas ją įsitraukti į „Naujosios romuvos" sąjūdį, jos patalpose suorganizuoti nuolatinį klubą, kuris svarstytų visus aktualiuosius Lietuvos kultūros klausimus. Pasirodė, kad šioje sąjungoje irgi jau pribrendęs šis reikalas. Jos pirmininkas Adolfas Valeška, talentingas dailininkas ir puikus organizatorius, skliūdinas visokios iniciatyvos, entuziastiškai pritarė šiai idėjai. Buvo nuspręsta kiekviename pirmadienio vakare rinktis į „N. romuvos" patalpas ir ten, girkšnojant juodą kavą ir valgant pyragaičius, pradėti svarstyti aktualiuosius meno klausimus. „N. romuva" tieks tik kavą, o dailininkai, jau turi žmonas, atsineštinės šviežių ir skanių pyragaičių. Be to, buvo nuspresta šio klubo posėdžiuose niekad nesivaišinti alkoholiniais gėrimais. Tuo dailininkai bus atpratinami nuo alkoholizmo, prie kurio jau kai kurie buvo pripratę, vakarais besilankydami kavinėse. Vadinasi, pačiame bohemiško gyvenimo sukūry steigiamas skaidrinantis ir kurlantis centras. Pasirodė, jog ši iniciatyva buvo laiminga ir sėkminga. „Pirmadieniai" praeidavo labai gyvai ir įdomiai. Jų branduolį sudarė jaunieji dailininkai: A. Valeška, A. Samuolis, V. Vizgirda, A. Gudaitis, J. Mikėnas, P. Aleksandravičius, Zilinskas, A. Smetona, A. Sepetys, V. K. Jonynas, P. Tarabilda, A. Tamošaitis. Vėliau prie jų prisijungė V. Petravičius ir Augis Augustinavičius. Greta jaunųjų juos ėmė lankyti ir kai kurie vyresnieji dailininkai: J. Vienažinskis, P. Galaunė, A. Galdikas, Petras Rimša.

Sis „pirmadienių" pasisekimas mane paskatino suorganizuoti ir jaunųjų rašytojų klubą. Pirmiausia jį pagrindą sudarė gramitininkai, o paskui įsilėjo pjūviininkai ir kiti jaunieji „N. romuvos" bendradarbiai. Stat jie: Aistis (tada Kossu-Aleksandrišk[illegible]), Vyt. Alantas, B. Brazdžionis, J. Banaitis, A. Bu[illegible]ys, Juozas Grušas, Petras Karuža, Alfonsas Keliuotis, M. Liukevičius, Ant. Miškinis, Henrikas Radauskas, Antanas Vaičiulaitis, Gražina Tulauskaitė, K. Župka, Nelė Mazalaitė ir kt. Prie jų prisijungė ir kai kurie vyresnieji rašytojai, kaip J. Tumas-Vaižgantas, Vydūnas, J. A. Herbačiauskas, Faustas Kirša, Ignas Seinius, A. Vienuolis ir kt. „Granito" antro numerio nuspręsta nebeleisti. Visi gramitininkai automatiškai pasidarė „Naujosios romuvos" bendradarbiai. „Pjūvis" irgi greit sustojo. Pjūvininkai irgi įsiliejo į „Naujosios romuvos" sąjūdį. Sis „Naujosios romuvos" klubas iškėlė ir apsvarstė daug aktualių literatūros klausimų, surengė nemaž literatūros vakarų. Jo [illegible] metu irgi buvo ge[illegible]ma juoda kava ir valgomi skanūs pyragaičiai ir niekad nebuvo naudojami alkoholiniai gėrimai. Tas irgi turėjo skaidrinančios reikšmės.

Sie abu „Naujojoje romuvoje" įsikūrę klubai — dailininkų ir rašytojų — nemažai naujo davė mūsų kultūros gyvenimui. Pirmiausia jie labai sustiprino „Naujosios romuvos" intelektualinę ir kūrybinę bazę, nes abiejų klubų nariai savo kūrybas teikė savo žurnalui. Jie iškėlė daug aktualių klausimų, kurie paskui būdavo viešai žurnale svarstomi. Jie sujungė suremontavo jaunuosius dailininkus ir rašytojus. Juos išmokė kolektyviai veikti, pripratino prie kolektyvaus gyvenimo. O senieji rašytojai ir dailininkai gyveno daugiausia užsisėdėję vieni nuo kitų, veikė savieiniui, nemokėjo suderinti savo siekimų ir veikimo. Todėl visuomenės jie nesugebėdavo stipriau paveikti. Jų daugelio balsai likdavo „balsais. Šaukiančiais tyruose", arba dar blogiau — kits kitam prieštaraujančiais, kits kitą anuliuojančiais.

Dailininkų klubas ruošdavo parodas, o rašytojų — literatūros vakarus. Aš vadovavau abiems klubams ir pirmininkavau jų posėdžiuse. Abu jie neturėjo jokių rašytinių statusų ar įstatų, abu jie niekur nebuvo įregistruoti, todėl valdžia neturėjo jokių priemonių

(Nukelta į 3 psl.)

1931 metų išvakarėse pasirodė pirmasis „Naujosios romuvos" numeris. Taigi 1991 metais sukako 60 metų nuo jo pasirodymo. Pernai gegužės mėn. 10 d. Kauno liberalų organizacijos sambūris, vadovaujamas Artūro Jančio, „Žinijos" salėje surengė „Naujosios romuvos" sukakties minėjimą, į kurį buvo gausiai suplaukę dalyvių.

Prieky sėdėjo ir kalbėjo filosofai Arvydas Juozaitis, Romualdas Ozolas ir „Naujosios romuvos" veteranai: buvęs žurnalo redakcijos sekretorius Alfonsas Keliuotis, buvęs administracijos darbuotojas Viktoras Alekna ir buvę jo veiklūs bendradarbiai Juozas Povilionis ir Viktoras Katilius.

Čia pat duodame ir redaktoriaus Juozo Keliuočio atsiminimų, kuriuose jis pasakoja, ko jis siekė, leisdamas „Naująją romuvą", kokių sunkumų buvo ir kaip juos stengės nugalėti. Atsiminimams duotas pavadinimas redaktorių.

REDAKCIJA

Kaip aš organizavau ir redagavau „Naująją romuvą“

(Atkelta iš 2 psl.)

juos kontroliuoti, varžyti jų veiklą ar kištis į jų vidaus gyvenimą. Vadinasi, jie buvo ir jų „nebuvo“. Tokia forma egzistuodami, jie buvo nesugaunami. Į jų posėdžius negalėdavo ateiti oficialūs valdžios atstovai — policininkai, kurie paprastai turėdavo teisę kontroliuoti visus vykstančius susirinkimus ar sueigas. Tai buvo irgi didelis pliusas.

Ilgainiui šiedu klubai galėjo išsisemti, sustabarti ir subanalėti. Kad to nejvyktų, aš juos abu sujungiau į vieną „Naujosios romuvos“ klubą, į kurį įsiliejo ir rašytojai, ir dailininkai, muzikai ir dainininkai, dramos aktoriai ir mokslininkai, visuomenės veikėjai ir politikai. Po to, „Naujosios romuvos“ klubą ėmė lankyti šie dramos aktoriai: O. Kurmytė, O. Rymaitė, Henrikas, Kačinskas, Juozas Miltinis, tokie operos dainininkai ir muzikai, kaip M. Rakauskaitė, Grigaitienė, A. Galaunė, V. Jonuškaitė-Žaunienė, A. Kučingis, Augaitytė, A. Santvaras, K. Banaitis, S. Simkus, K. Jakubėnas, Jer. Kačinskas, tokie mokslininkai, kaip prof. M. Romeris, prof. K. Pakštas, prof. S. Kolupaila, doc. J. Puzinas, doc. P. Slavėnas, prof. B. Česnys, prof. Simkus, prof. Sivickis, prof. Kaveckas, prof. Dalinkevičius, taip pat to meto įžymiausi architektai: V. Landsbergis-Žemkalnis, A. Salkauskis, Kovalskis, Kudokas, A. Mošinskas.

Į šio klubo posėdžius atsilankydavo ir žymių visuomenės veikėjų, politikų, ekonomistų ir agronomų. Kiekvienam posėdžiui iš anksto buvo numatoma akuali tema ir programa ir į jį rinkdavos pirmiausia šios temos specialistai. Tokiu būdu klubas iškeldavo vis naujus klausimus, ir į jį plaukdavo vis nauji žmonės. Ir todėl negalėjo nei išsisemti, nei sustabarėti, nei subanalėti. Tai buvo vis naujas kūrybos ir veiklos srautas, plaukiąs iš neišsenkančio tautos gyvybės šaltinio. Jis dešimtį metų gyvavo nuolat atsinaujindamas, pastreikšdamas vis naujomis formomis, iškeldamas vis naujus klausimus, skelbdamas vis naują idėją.

„Naujosios romuvos“ klubo posėdžius kai kuriuos aš pats aprašydavau, išryškindamas ir tiksliau suformuluodamas neigudusių viešai kalbėti oratorių mintis, kitus — redakcijos sekretorius, o kai kuriuos ir pasalinis literatas ar žurnalistas.

Klubą lankydavo ne tik įvairių profesijų, bet įvairių pažiūrų žmonės. Tai jo posėdžių suteikdavo daugiau spalvingumo, dinamiškumo ir įvairumo. Klubo posėdžių dalyvių sudėtis nuolat keisdavos. Tas irgi neleisdavo subanalėti ir sustabarėti. Iš pradžių jie vykdavo „Naujosios romuvos“ patalpose. Bet klubui išaugus, čia pasidarė per ankšta ir jie buvo perkelti į Pieno centro rūmų posėdžių salę. Čia visais atžvilgiais buvo patogiau. Čia buvo erdvi ir šviesi salė su didžiuliu ilgu stalu, prie kurio visi dalyviai galėdavo patogiai susėsti, o Pieno centro kavinės padavėjos prieidavo prie kiekvieno svečio, ir šie galėjo sau užsakyti visokio pieno, grietinėlės įvairiausių užkandžių. Taigi čia buvo posėdžiaujama skaniai ir sočiai užkandžiaujant.

„Naujosios romuvos“ klubas greit pasidarė labai populiarus ir tapo gausaus pamėgdžiojimo ir mados objektu. Jo pavyzdžiu ėmė kurtis įvairių profesijų ir įvairių politinių srovių klubai. Pirmiausia jie raše savo statutus, rinko jų valdybas, juos registravo Vidaus reikalų ministerijoj, todėl į jų posėdžius lankėsi po du policininkus, kuri turėjo teisę kontroliuoti ir net išvaikyti. Tad politiniai klubai greitai buvo visi uždaryti. O kiti, kaip mokytojų moterų, stabarėjo ir tyliai nyko, į save neatkreipę didesnio visuomenės dėmesio. Be to, jie neturėjo kur savo posėdžius aprašinėti ir jų nutarimus skelbti. Ir tik „Naujosios romuvos“ klubas išsilaikė ligi pat antrojo karo, ligi jo žurnalo uždarymo.

Po karo tarybiniais metais Kultūros ministerijos organas „Kultūros barai“ bandė pasisavinti „Naujosios romuvos“ pobūdį ir tęsti jo tradicijas. Bet „Kultūros barų“ pokalbiai negalėjo pasidaryti labai įdomūs ir aktualūs, nes juose dalyvaudavo tik vienos krypties atstovai: jie kartodavosi, nesukeldami karštesnių diskusijų ir drąsesnių išvadų.

Rodos, antraisiais „Naujosios romuvos“ gyvavimo metais Kauno universitete studento V. Alseikos iniciatyva įsikūrė „Naujaromuvių grandis“. Tai buvo savotiška studentų korporacija, besivadovaujanti „Naujosios romuvos“ idėjomis. Ji kultivavo meilę lietuviškajai kultūrai, kovojo prieš visokį sektantizmą ir idėjinį fanatizmą. Ji laisva buvo nuo bet kokio politinio partiškumo ir alsavo kūrybiškumo, modernumo ir liberališkumo dvasia. Ji daug nuveikė, svarstydama lietuviškos kultūros ir krikščioniškojo humanizmo problemas, universitete rengdama viešas didžiųjų mūsų rašytojų, dailininkų (A. Baranausko, M. Ciurlionio) sukaktis, studentų tarpe skleisdama autentiško patriotizmo, tolerancijos, kūrybiškumo ir modernumo dvasią. Kiek vėliau naujaromuvių grandys ėmė kuritis ir Meno mokykloj ir Muzikos konservatorijoj ir net lenkų okupuotame Vilniaus krašte.

1932 m. aš dar įkūriau „Naujosios romuvos“ bičiulių sąjungą. Tai buvo jau masinė organizacija. Ji jau turėjo savo įstatus. Ji buvo įregistruota Vidaus reikalų ministerijoj. Jos nariais galėjo būti visi „Naujosios romuvos“ prenumeratai ir skaitytojai, neatsižvelgiant į tai, kokių politinių, filosofinių ir religinių požiūrių jie būtų. Ji turėjo į vieną sąjūdį sutelkti visą Lietuvos inteligentiją. Jos uždaviniai buvo „Naujosios romuvos“ idėjas paskleisti ir įgyvendinti visame krašte, visoje Lietuvoje sukelti lietuviškos kultūros, krikščioniško humanizmo sąjūdį, Lietuvos kultūriniam atgijimui suteikti masinį pobūdį, visus lietuvius pratinti prie bendro, darnaus kūrybinio ir visuomeninio veikimo, visame krašte kultivuoti tai, kas mus visus lietuvius jungia ir ignoruoti tai, kas mus skiria, visam Lietuvos gyvenimui suteikti lietuvišką ir moderną pobudį, visą lietuvių tautą sutelkti lietuviškos kultūros ir krikščioniško humanizmo pagrindais.

Tai buvo dideli, platūs ir aktualūs uždaviniai. Jiems įgyvendinti reikėjo didelio būrio ir naujo tipo veikėjų. O jų dar nebuvo. Dar reikėjo jų išauginti. Tam reikalingas buvo ilgesnis laikas. Juk tik palaipsniui galėjo susiformuoti nauja, modernė ir kūrybiška Lietuva, kuri, neatsižvelgiant į politinių ir filosofinių pažiūrų įvairumą, sudarytų organiną, autentišką ir nenugalimą vienetą.

„Naujosios romuvos“ bičiulių skyriai buvo įkurti visuose didesniuose Lietuvos centruose. Daugelį jų man pačiam teko įkurti. Skyriai darė reguliarias sueigas su vaišėmis, ruošė muzikos ir dainų koncertus, menų parodas ir net ištisas kultūros savaites. Taip pat ruošė viešas paskaitas kultūros klausimais. Visai šiai veiklai plisti jiems buvo nuolatinė pagalba iš centro. Žmonių sutinkančių važinėti su paskaitomis, koncertais ir parodomis, nestigo. Bet labai stigo lėšų jų kelionėms apmokėti. Stigo ir organizacinių jėgų, nes aš buvau priverstas ir pirmininku šios organizacijos būti. O rūpestingai redaguodamas žurnalą ir stengdamasis jį vis tobulinti, neturėjau gaišumų nuolat važinėti į provinciją ir techniškai organizuoti menininkų ir paskaitininkų išvykų. O pasamdyti tam techniską organizatorių nebuvo lėšų. Bet vis dėl to šie skyriai dirbo didelį kultūros ir lietuviškos visuomenės konsolidavimo darbą. Vienur jos pirmininkais buvo katalikai ir net krikščionys demokratai, kitur — tautininkai, trečiur socialdemokratai. Jau šis faktas rodė, kad lietuvių visuomenės konsolidavimas jau vyko, jog lietuviškos kultūros ugdymas kilo aukščiau už partinius interesus. Ir jei ne II pasaulinis karas, tai svajojama kūrybinga ir moderni, lietuviška ir konsolidūota Lietuva būtų virtusi faktu!

Pirmoji „Naujoje romuvoje“ kilusi diskusija buvo dėl dešiniojo bloko sudarymo. Bet visuomenėje ji nesukėlė didesnio atgarsio. Tautininkai nuoširdžiai norėjo susitaikinti su katalikais, nes jų daugumas buvo irgi katalikai, tik liberališkesni. Bet jie nenorėjo katalikams daryti didesnių nuolaidų, nenorėjo su jais pasidalyti valdžia. Jie norėjo, kad tie pritartų jų politikai, su jais nekovotų ir nuoširdžiai su jais bendradarbiautų. O katalikai, dar taip neseniai turėję visą valdžią, iš tautininkų patyrę skaudžių smūgių, visiškai buvo nepasiruošę daryti tokių kompromisų. Ir jie vis dėlto buvo daugiau linkę į parlamentinę demokratiją, negu į autoritarinį režimą. Ir nebuvo linkę liberališkiau tvarkyti religinių Lietuvos reikalų, nes ir politika labai priklausė nuo dvasininkų. O ir aš pats nesikišau į šias diskusijas, nes jas laikiau dar nepribrendusiomis ir bergždžiomis. Man atrodo, jog tuo metu sudarytas toks blokas iš esmės dar nieko nepakeistų. Aš maniau, kad reikia išauginti naujo tipo žmonių, kuriems lietuviška kultūra būtų aukštesnė už partinę politiką ir už biurokratinę administraciją, kuriems politika ir ekonomika būtų tik priemone lietuviškajai kultūrai ir tautinei civilizacijai ugdyti, kurie būtų susirūpinę visos tautos konsolidacija, kurie visas savo jėgas skirtų kūrybiniam tautos atgijimui kelti ir Lietuvos didybei atskleisti.

Nuotrauka iš A. Keliuočio archyvo
Kairėje prie mašinos stovi Juozas Keliuotis

Taip, dešiniojo bloko idėja buvo iškelta, bet ji liko neišspręsta, ji pakibo ore ir taip liko kabanti ligi pat Lietuvos žlugimo. Aš pats niekad ir nebandžiau šios problemos iš naujo iškelti. Bet daugelis žmonių, ypač politikų ir žurnalistų atkakliai ligi šių dienų tvirtina ir skelbia, kad vyriausias „Naujosios romuvos“ tikslas buvo sudaryti dešinįjį bloką. Tai netikslus ir neteisingas, paviršutiniškas ir net nemokiškas teiginys. „Naujoji romuvė“ visas savo jėgas skyrė lietuviškajai kultūrai ir tautinei civilizacijai ugdyti, visai lietuvių tautai (nešskiriant ir kairiųjų) konsoliduoti ir Lietuvos didybei atskleisti. Politiniai tikslai jai buvo per siauri ir antraeiliai, nors ji ir nevengė ir jų svarstyti ir juos bandyti spręsti.

Antroji problema, kurią „Naujoj romuvoj“ aš iškėliau dar pirmaisiais jos gyvenimo metais, buvo geltonoji spauda. Kai kultūrinis gyvenimas merdėjo, kai cenzūros ir policijos priemonėmis buvo sutramdytos politinės kovos, kai dvasinis gyvenimas buvo apmiręs, tai susidarė puiklos sąlygos geltonajai spaudai klestėti. Jau ėjo ištisa eilė geltonosios spaudos leidinių, nemažais tiražais buvo spausdinami detektyviniai ir pusiau pornografiniai veršiniai ir savi romanai, plačiu mastu buvo organizuojami „grožio karalienių“ rinkimai. Man buvo aišku, kad geltonoji spauda kultivuoja intelektualinį idiotizmą ir bukaprotiškumą, moralinį ištvirkimą ir indiferentizmą, estetinį nemokiškumą ir beskoniškumą, visų rūšių miesčioniškumą. Grėsė pavojus, kad ji pasidarys vyraujantį jėga Lietuvos visuomenėje, nejvyko ir niekada jie nebuvo atnaujinti. Mano „Naujasis „Spaudos etika“ diskreditavo visą geltonąją spaudą. Prieš ją pasisakė J. Tumas-Vaižgantas, J. A. Herbačiauskas, S. Ciurlionienė ir daugelis kitų. Beveik visi rimtesni laikraščiai ir žurnalai parėmė mano iniciatyvą, griežtai pasmerkė visokios rūšies geltonąją spaudą. Geltonoji spauda buvo visiškai diskredituota. Ji neteko autoriteto ir pagarbos. Jos pradėta gėdytis. Jos plitimas buvo radikaliai sustabdytas. Ji ėmė smukti. O po kelerių metų bankrutavo ir žymiausias jos gamintojas — „Naujojo žodžio“ trestas. Tai pirmas buvo intelektualinis, moralinis ir estetinis „Naujosios romuvos“ laimėjimas. Jos jau pradėdama bijotis, su ja jau pradėdama rimtai skaitytis, jau ne kiekvienas drįsta į ją kibti. Ji jau pasidaro rimta visuomeninė jėga, kurios jau nebegalima ignoruoti. Tokiu būdu buvo pašalinta viena rimčiausių kliūčių kultūrai klestėti.

Trečioji problema, su kuria „Naujajai romuvai“ teko susidurti nuo pat pirmųjų jos egzistavimo dienų, buvo klerikalizmas. Svarstant dešiniojo bloko problemą, buvo daug kovojama ir su partiniu fanatizmu, ir su politine demagogija ir tuo pačiu buvo norima mūsų politinį gyvenimą pakelti į aukštesnį lygį ir paskatinti ieškoti kūrybinio Lietuvos politinės problemos išsprendimo. Kovojant su geltonąja spauda, buvo norima nuskaidrinti mūsų spaudos gyvenimą, visą mūsų spaudą pakelti į aukštesnį lygį, ją išvaduoti nuo idiotizmo kova su geltonąja spauda

Klerikalizmas Lietuvoje reiškėsi dviem galingom formom. Vienas klerikalizmas buvo reakcinis ir reiškėsi literatūroje, dailėje, teatre, muzikoje, architektūroje, moksle ir pedagogikoje. Jis ignoravo ir neigė visus moderninės kultūros laimėjimus, juos niekino ir smerkė, į juos žiūrėjo kaip į dekadensą, kaip į išsigimimą ir kaip į iškrypimą. Jis kūrybos idealą matė tik praeityje ir reikalavo, kad praeities šedevrai, būtų laikomi kaip meno etalonai, kaip tobulos kūrybos modeliai, kuriuos reikia sekti ir pamėgdžioti. Jam net K. Ciurlionio genialios vizijos buvo tik bepročio kliedėjimai. J. A. Herbačiausko toks originalus ir drąsus ekspresionizmas atrodė, tik kaip „varijoto“ madingas maivymasis, — tik miglos, tik svaičiojimai, o simbolizmo ir futurizmo bandymai — tik diskadansas. Jis įniršusiai puolė impresionizmą, ekspresionizmą, kubizmą ir siurrealizmą, juos identifikuodamas su dekadensu, pamišimu, ištvirkimu ir net su bolševizmu. Jis neleido suklestėti, religiniam menui ir mūsų pulkias bažnyčias ėmė puošti kosmopolitiniu, beveržiu šlamštu. Literatūroje jis protegavo propagandinę, sentimentalią ir retorinę poeziją, didaktinę beletristiką ir menkavertes pjeses. Jis reikalavo, kad literatura būtų propagandinio, apologetinio pobūdžio. Jis nežinojo, kad gali būti geri katalikų rašytojai, kurią tyrąją literatūrą, neturinčią propagandinės ar apologetinės reikš-

(Nukelta į 4 psl.)

JUOZAS KELIUOTIS

Kaip aš organizavau ir redagavau „Naująją romuvą"

(Atkelta iš 3 psl.)

mės, bet pasižyminčią aukšta estetine verte. Jis ignoravo tą faktą, kad Bodleras ir Verlenas, Klodelis ir Jamme, Milašius ir Eliotas, Unamuno ir Papini, Moriakas ir Kokto buvo dideli poezijos, romano ir teatro novatoriai, bet draug buvo ir geri katalikai. Jis moksle pripažino tik Viduramžių tomizmą, o visus naujosios filosofijos ieškojimus laikė tik klaida, tik beprasmiškais klaidžiojimais. Jis stengėsi ignoruoti, kad jau buvo visam pasaului gerai žinomų katalikų filosofų, kurie nieko bendro su tomizmu neturėjo, tai Bergsonas ir Blondelis, Hnamuno ir Scheleris, Lavelis ir Muni.

Sis reakcinis klerikalizmas labai trukdė moderninei lietuviškai kultūrai augti ir darė didelės žalos pačiai katalikybei. Jo vadas prelatas A. Dambrauskas-Jakštas beveik dvidešimt metų vadovavo katalikų kritikai. Ir jo reakcinės estetikos idėjomis buvo persisunkę beveik visi Lietuvos dvasiškiai ir daugumą katalikų inteligentų pasauliečių. Tad visoje katalikų visuomenėje buvo susiformavusi labai nepalanki atmosfera visų formų moderniajai kūrybai. Tad man, susirūpinusiam lietuviškos kūrybos moderninimu, nešvengiamai tuojau teko susidurti su šiuo reakciniu klerikalizmu. Aš puoliau jį iš vidaus, o ne iš šalies ir iš karto kibau į pačias jo egzistencijos šaknis. Kartą atvykęs į visos Lietuvos Katalikų mokslininkų kongresą, prezidiume sėdint visiems vyskupams, didiesiems teologams ir žymiausiems katalikų pasauliečių visuomenės vadams, pasiklausęs prel. Dambrausko-Jakšto ir jo ištikimo mokinio dr. J. Griniaus reakcinės estetikos teiginių, paremiamų Dievo ir Bažnyčios autoritetu, paprašiau žodžio ir humoristine forma išdėsčiau savo kritinę poziciją šios reakcinės estetikos atžvilgiu.

— Cia prieš mane kalbėję oratoriai dėstė savo reakcinę tradicinę estetiką ir neigė visą moderniąją kūrybą, pasiremdami Dievo ir Bažnyčios autoritetu. Pagal juos išeina, jog visi, kurie nesilaiko jų reakcinės estetikos, yra Dievo ir Bažnyčios priešai. Bet iš esmės taip nėra ir negali būti. Juk Pasaulio Kūrėjas turi milijardus pasaulių ir, man atrodo, jis neturi laiko ir noro dometis, ar jaunieji Lietuvos rašytojai, dailininkai ir architektai laikosi tradicinės estetikos, ar jie rašo ir piešia ekspresionistiškai ar futuristiškai. Man rodos, kad šį reikalą jis paliko patiems žmonėms spręsti ir kad jam vis tiek, kokia estetine forma jie reiškia savo kūrybą. Be to, čia kalbėję oratoriai neturi su Dievu tiesioginių ryšių, ir iš jo negavo apreiškimo. Dievas jiems nieko nėra pasakęs, kokios estetikos mes turime laikytis. Tad šią estetiką mes patys turime sukurti. Ir šių oratorių reakcinė estetika yra jų pačių sukurta, bet ne Dievo apreiškta. Ir man atrodo, kad ją paremti Dievo autoritetu yra neteisinga, netiklu ir net demagogiška. Pagaliau Evangelijose, kurios yra katalikybės šaltinis, niekur nerekomenduojama tokia estetika. Ir didieji Bažnyčios tėvai, kiek aš žinau, niekad nėra skelbę reakcinės estetikos. Ir popiežių endiklikose niekur neaptikau kokių nors estetinių teiginių. Tad ir Bažnyčios vardu pasmerkti modernistus yra netiklu, neteisinga ir neteisėta. Didysis Renesansas menas tada buvo modertiškiausias, o Bažnyčia jį rėmė, juo naudojosi, jo pagalba kūrė savo didybę. Ir dabar Vakaruose statomos ultramoderniškos bažnyčios, ir didieji katalikų rašytojai, dailininkai, muzikai, teatralai ir architektai kuria modernią poeziją, modernųjį romaną, dramatinę dailę, eksperimentinį teatrą ir modernią architektūrą. Ir ten niekas jų neapšaukia Dievo ir Bažnyčios priešais. Tad iš viso ar ne geriau palikti, kas Dievo Dievui, kas žmogaus žmogui?

Daugelis klausytojų man triukšmingai paplojo ir aš triumfuodamas pasišalinau iš salės. Gal tai padarė iš skubotumo, dėl mano staigaus, naujo, jiems negirdėto sąmojaus, bet vis dėlto triukšmingai plojo. Tik prof. A. Dambrauskas-Jakštas visas paraudo ir drebėjo iš susijaudinimo, tik dr. J. Grinius visas išbluko ir pasidarė baltas kaip išvelėta drobė. Bet nei vienas, nei kitas tuojau nesumojo, ką man atkirsti, nes jiems tai buvo perdaug staigus ir netikėtas užpuolimas, per daug naujі ir jų niekad negirdėti teiginiai. Tik sekančią dieną aš iš prof. Dambrausko-Jakšto gavau tokio turinio laišką: „Vakar garbingame Katalikų mokslininkų kongrese jūs sąmojaus dėlei nusikaltote antrajam Dievo įsakymui: be reikalo neminėsi Viešpaties Dievo vardo. Todėl tuojau turi eiti išpažinties ir padaryti atgailą". Aš tuojau paėmiau popieriaus ir jam atsakiau: „Didžiai Gerbiamas Kun. Prelate, jei aš vakar nusikaltau antrajam Dievo įsakymui, tai ir Jūs ne mažiau už mane nusikaltote, nes Jūs pirmieji su dr. J. Griniu, bedėstydami savo estetiką, be reikalo minėjote Dievo vardą, tada mudu abu turime eiti išpažinties ir abu padaryti atgailą". Į tai prel. A. Dambrauskas - Jakštas man jau nieko neatsakė, o tik privačiuose pokalbiuose visada pravardžiuodavo mane „bolševiku", o tą „Naujosios romuvos" numerį, kuriame buvo mano vedamasis, nukreiptas prieš klerikalizmą „Demagogija ar fanatizmas?" grąžino atgal, per visą viršelį didelėmis raidėmis užrašęs „Šito bolševikinio žurnalo prašau daugiau man nebesiuntinėti!" Prel. A. Dambrauskas-Jakštas". O ligi to laiko jis bendradarbiavo šiame „bolševikiniame žurnale" ir jam buvo parašęs ištisą eilę straipsnių. Bet visa tai man netrukdė ir vėliau su juo susitikinėti ir kalbėtis estetikos, filosofijos, kultūros ir politikos klausimais.

Sis reakcinis klerikalizmas darė didelės žalos ir pačiai katalikybei, nes pav. jis nuo jos tolino, atstūmė tokius katalikų rašytojus, kaip Vincas Krėvė ir A. Vienuolis-Žukauskas, J. A. Herbačiauskas ir K. Binkis, arba bent tokius palankius katalikybei dailininkus, kaip J. Vienožinskis ir Petras Kalpokas, Petras Rimša ir A. Galdikas. Aš savo akcija prieš reakcinę estetiką, be estetinių tikslų, norėjau dar sustabdyti nuo katalikybės originalių kūrybos žmonių šalinimo procesą. Ir iš dalies tai man pavyko: modernieji graniti-ninkai ir kiti N. R. rašytojai ir dailininkai jau nebuvo apšaukti „bedieviais" ir „bolševikais" (pvz. B. Brazdžionis, J. Aistis, A. Miškinis, A. Vaičiulaitis, A. Valeška V. Petravičius, J. Augis-Augustinavičius, J. Miltinis ir d. k.). Jie jau dirbtinai nebebuvo stumiami į antikierikalizmo pozicijas. Ir J. Tumas-Vaižgantas, J. A. Herbačiauskas, Faustas Kirša, J. Vienožinskis, Petras Rimša, Paulius Galaune, A. Vienuolis-Žukauskas ir V. Mykolaitis-Putinas. Kazys Banaitis ir S. Simkus puikiai ir laisvai jautėsi „Naujosios romuvos" pastogėje. Ir net aiškūs ateistai ir socialistai nesivaržė „Naujojoje romuvoje" bendradarbiauti (pvz. prof. M. Roemeris, prof. V. Čepinskis, prof. A. Janulaitis, prof. A. Purėnas, skulptorius J. Mikėnas, A. Gudaitis, Vl. Eidukevičius, Jonas Marcinkevičius, Kazys Boruta, prof. P. Slavėnas ir daugelis kitų rašytojų, dailininkų ir mokslininkų). Sis naujas sąjūdis žurnalistų ir recenzentų paskubomis buvo pavadintas „neokatalicizmu", kuris ir dabar tebevartojamas. Bet šie neokatalicizmo vadovai niekad patys šitaip savęs nevadino.

Antrąją klerikalizmo formą galėtume pavadinti politiniu ir visuomeniniu klerikalizmu. Lietuvoje jo šaknų galėtume ieškoti dar XVI, XVII, XVIII ir XIX amžiuose. Kas paliesdavo aukštųjų dvasiškių asmeninius interesus, kas drįsdavo drąsiau galvoti ir laisviau elgtis, kas pasipriešindavo polonizacijos tendencijoms, tą irgi paskelbdavo Dievo ir Bažnyčios priešu ir atstumdavo nuo katalikybės. Bet mano laikais šis klerikalizmas turėjo jau kitokį pobūdį. Jis ne būtinai buvo reakcinis, bet visada buvo demagogiškas ir fanatiškas. Jis susiformavo krikščionių demokratų valdymo laikais, jis reikalavo, kad visi katalikai būtų krikščionys ir demokratai, kad visi jų klausytų ir galvotų kaip jie, kad būtų drausmingi, paklusnūs ir politiškai aktyvūs. Kas tokiais nenorėjo ir negalėjo būti, tie buvo apšaukiami masonais, bedieviais ir net bolševikais. Stai tautininkų daugumas buvo katalikai, bet jie buvo kitokių politinių pažiūrų, tad jie buvo apšaukti jau netikrais katalikais. Stai ir liaudininkų daug buvo katalikų, bet jie buvo pravardžiuojami bedieviais, „cicilikais" ir „pirmeiviais". Buvo nuoširdžių katalikų ir socialdemokratų, o gal net ir bolševikų. Visi jie buvo apšaukiami Dievo ir Bažnyčios priešais. Tokia krikščionių demokratų pozicija man atrodė neteisinga ir žalinga pačiai katalikybei. Juk katalikybė turi būti atvira, spinduliuojanti, apaštalaujanti, o ne uždara, atstumianti, grąsinanti, plūstanti ir pati save uždaranti į grėsmingą getą. Siegiantį šio klerikalizmo pobūdį jau jutau būdamas Kauno universiteto studentu ir prieš jį jau bandžiau protestuoti. Paryžiuje studijuodamas arčiau ir giliau susipažinau ir su tradicine ir moderniąja katalikybe, ir Lietuvos krikščionių demokratų „katalikybė" man pasidarė dar atgrasesnė. Pradėjęs „Rytą" redaguoti, su ja susidūriau akis į akį, ir ji man pasidarė visiškai nepakenčiama. Ji reikalavo bet kuria kaina ginti katalikų klaidas ir net nusižengimus ir niekinti viską, kas „nekatalikiška", kas „priešų" daroma. Aš tikėjau, kad katalikybės aukščiausi principai — meilė ir tiesa. O čia konkrečiai susidūriau tik su neapykanta, jniršiu, panieka kitų pažiūrų ir kitokio elgesio žmonėms. Ir kovoje su „priešu" nebuvo vadovaujamasi tiesa, bet melu ir demagogija. Taip, būdamas vyriausiuoju „Ryto" redaktorium, galutinai ir radikaliai nusistačiau prieš šį politinį klerikalizmą. Pasirodė, jog prieš tokį klerikalizmą nusiteikę ir kan. J. Tumas-Vaižgantas, ir prel. B. Česnys, ir kan. prof. F. Kemėšis, ir kan. A. Sabaliauskas. Jie ir pasidarė „Naujosios romuvos" nuoširdžiais bendradarbiais ir visados be rezervų pritarė mano akcijai prieš politinį ir visuomeninį klerikalizmą. Tam aktyviai ir drąsiai pritarė ir Lietuvos arkivyskupas ir metropolitas J. Skvireckas. Dėl to šie aukšti dvasiškiai ir stovėjo prie „Naujosios romuvos" gimimo lopšio, nors jie ir negalėjo solidarizuotis su jos visom tendencijom ir tolimesne jos evoliucija.

Prieš šį klerikalizmą aš kovojau ne apgraibomis, bet kirsdamas pačias jos egzistencijos šaknis. Prieš jų skelbiamą visuotinę kitaip manančių ir veikiančių žmonių neapykantą aš atskleidžiau Evangeliją — dar prieš du tūkstančius metų paskelbtą visuotinę visų žmonių meilę. Ir spaudai patiekiau pagrindines Evangelijų citatas, kurios skelbė visuotinę, besąlygine visų žmonių meilę ir pagarbą ir kurios absoliučiai draudė žmonių neapkęsti, juos skriausti, juos šmeižti ir niekinti. Prieš tokius argumentus politinis klerikalizmas negalėjo nieko pasakyti: jis turėjo nutilti ir apsigalvoti. Be to, aš paskelbiau, kad krikščionys demokratai neturi katalikybės monopolio, kad Bažnyčia nėra sudogmatizavusi vienos ar kitos politinės santvarkos, kad katalikai gali turėti įvairių ir skirtingų politinių pažiūrų, kad pati krikščionių demokratų partija nėra vien katalikų partija, kad jos nariais gali būti visi krikščionys (pvz. liuteronai, pravoslavai ir kalvinai), kad ji neturi jokių teisių kalbėti Dievo ir Bažnyčios vardu, kad jos ideologija ir programa nėra Dievo apreiškimas, bet būrelio žmonių sukurtos ir todėl gali būti klystančios ir kritikuotinos. Politinis klerikalizmas negalėjo atremti ir šių argumentų.

Tokiai situacijai susidarius, jie bandė kitaip su manimi susidoroti. Prie arkivyskupo kurijos buvo sudaryta Vigilencijos komisija, kurios uždavinys buvo budėti, kad katalikų spaudoje nepasirodytų erotiškų ir klaidingų minčių. Joms pasirodžius, ji turėjo signalizuoti į Vatikano katalikiškos doktrinos grynumo, ar, kaip seniau buvo vadinama, Inkvizijos kongregaciją, kuri jau galėjo griebtis disciplinarinių priemonių, pvz. ekskomunikuoti klystantį spaudos leidėją, rašytoją, mokslininką. Tad ši Vigilencijos komisija ėmė uoliai sekti kiekvieną „Naujosios romuvos" numerį ir ėmė rasti įvairiausių erezių. Apie tai ji lotynų kalba surašydavo Vatikanui pranešimą protokolą. Ir šie Vigilencijos komisijos nariai jau buvo tikri, kad tokiu būdu bus galima iš Vatikano parūpinti man ir „Naujajai romuvai" ekskomuniką. Jiems buvo aišku, kad katalikiškame krašte ekskomunikuotas žurnalas turės tuojau žlugti, nes kas jį prenumeruos ar skaitys, tuoj pat jau bus irgi ekskomunikuotas. Tai sužinojęs, aš labai susirūpinau ir aiškiai pajutau, koks pavojingas raizginys man rezgamas. Gavau audienciją pas Lietuvos arkivyskupą metropolitą J. Skvirecką ir jam atvirai išdėsčiau, kokios pinklės man rezgamos. Arkivyskupas, ramiai išklausęs šio mano pranešimo ir visų šių mano samprotavimų, tarė:

— Dėl šių dalykų visiškai nesijaudinkite. Yra tokių plokščių ir siauraprotių teologų, kurių aš negaliu panaudoti rimtam darbui. Jie kiekvieną originalesnę ir drąsesnę mintį laiko erezija ir siūlo viduramžiškai su ja susidoroti. Aš tokius teologus paskyriau Vigilencijos komisijos nariais: tegul sau darbuojas ir visur ieško erezių. Bet ši komisija neturi teisės betarpiškai Vatikanui siųsti savo protokolų ir pranešimų. Joms būtinai reikalinga mano viza. O aš niekad jiems jos neduosiu, ir visi protokolai ir pranešimai nenueis toliau mano stalčiaus. Aš jums tai užtikrinu ir dėl to jūs būkite visiškai ramus.

Aš atsistojau, nuoširdžiai arkivyskupui padėkojau ir atsisveikinau. Jis tęsėjo savo žodį. Vigilencijos komisijos protokolai-pranešimai pasiliko arkivyskupo stalčiuje, ir aš, ir „Naujoji romuva" nebuvome ekskomunikuoti. Tai buvo didelis smūgis Lietuvos politiniam ir visuomeniniam klerikalizmui, ir jis pasidarė atsargesnis ir ramesnis, ir liovėsi grasinęs inkvizijos bausmėmis. Tad „Naujosios romuvos" kova su politiniu klerikalizmu buvo laimėta. Bet tai dar nereiškė, kad reakcinis ir politinis klerikalizmas Lietuvoje buvo visiškai sunaikintas. Jis liko ir toliau egzistuoti, bet buvo jau kuklesns, su „apkarpytais sparnais", ne toks įžūlus ir agresyvus, ne toks beatodairiškas ir lengvabūdiškas.

Svetimų įtakų Lietuvos gyvenimui ir kultūrai problema buvo ketvirtoji, kurią „Naujajai romuvai" teko spręsti. Tai buvo sunki ir didelė problema, sukėlusi daug kovų ir audrų. Sios audringos kovos užtruko kelerius metus, jos apėmė beveik visą mūsų spaudą. Jos neapsiėjo ir be aukų, ir be tragedijų. Dėl jos išsprendimo vyko žūtbūtinė kova, kuri baigėsi vis dėlto visišku „Naujosios romuvos" laimėjimu, kuris jai suteikė daugiausia populiarumo, pasitikėjimo ir autoriteto. Jai pasibaigus, jau ne kiekvienas drįsdavo kibti į „Naująją romuvą", nes jau bijodavo būti jos sutriuškintas.

Svetimųjų įtakų problemos šaknys siekia pačią Lietuvos valstybės įsikūrimo pradžią. Įsikūrusi Lietuvos valstybė per mažai rūpinos lietuviškos kultūros ir tautinės civilizacijos kūryba. Ji nesukūrė tinkamų lietuvių kalbai rašmenų, bet pasisavino jau buvusius slavų rašmenis, o draug su jais ir jų kalbą. Gudų kalba pasidarė oficiali Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės kalba. Tai didelės ir tragiškos reikšmės faktas. Jis Lietuvos aukštuomenės neskatino kurti literatūrinę lietuvių kalbą, jos rimtai mokytis, ja naudotis viešajame ir valstybiniame gyvenime. Gal dėl to aukštuomenė nepastebėjo ir jos liaudies kūrybos, jos nebrangino, ją tiesiog ignoravo. Kultūrai kylant, buvo naudojamasi svetimomis — lotynų, graikų, vokiečių, prancūzų, italų ar slavų literatūromis, jų muzika, jų architektūra, jų teatru, jų skulptūra. Senoji lietuvių liaudies kūryba buvo ne tik ignoruojama, bet net ir naikinama kaip „pagoniška", kaip „velnio įtakoje" sukurta. Dėl to mes ir net ligi šių dienų beveik nieko tikro apie ją ir nežinome, arba žinome labai nedaug (iš archeologijos, kuri dar labai silpnai tišsivysčiusi). Pvz., ligi šiol dar nieko nežinome apie savo epą, o juk epas daugeliui tautų yra pasidaręs jų tautinių literatūrų pagrindu ir šaltiniu. Lietuvoje buvusi medinė architektūra, skulptūra ir taikomoji dailė neišliko ligi šių dienų. Todėl ir net dabar pasitaiko tokių nemokšų, tokių bukapročių, tokių nekūrybingų „mokslininkų", kurie dogmatiškai ir atkakliai tebefvirtina, kad senovės lietuviai neturėjo savo mitologijos, kad savo dievų nevaizdavo skulptūromis, kad buvo labai primityvūs, be jokios kūrybinės fantazijos ir tenkinosi tik pačių elementariausių gamtos jėgų garbinimu. Bet lietuvių kalbos, jos muzikos, jos tautinių drabužių ir papuošalų nuostabus turtingumas ir originalumas, tokios didelės valstybės įkūrimas liudija, kad lietuvių tauta buvo labai gabi, labai talentinga ir nuostabai originali.

Lietuvos aukštuomenė besivaduodama tik svetimomis kultūromis, kalbėdama tik svetimomis kalbomis, negalėjo savo tautos kultūros toliau vystyti ir ugdyti. Ir ta jų sukurta didžiulė valstybė buvo vienašališka: ji, kurdama valstybę, nekūrė Lietuvos kultūros ir tautinės civilizacijos. Todėl greit viešiškai atitrūko nuo savo tautos, ėmė ir nelietuviškai kalbėti ir puoštis tik svetimomis plunksnomis. Ji savo kultūriniams poreikiams tenkinti ėmė kviesti svetimus architektus ir skulptorius, svetimus muzikus ir dainininkus, svetimus aktorius ir mokslininkus. Net religiniam gyvenimui kurti prisikvietė mases lenkų kunigų. Si svetimųjų kultūrų įtaka, šis ignoravimas savos lietuvių kultūros ir savo tautinės civilizacijos ir buvo pagrindinė Lietuvos didžiulės valstybės žlugimas, lietuvių tautos kultūrinio atsilikimo ir milžiniško jos ištautėjimo didžiausiojі priežastis.

Veliau kilęs lietuvių kalbos branginimas ir jos literatūrinės kalbos kūrimas, susižavėjimas liaudies melodijomis ir dainomis, legendomis ir pasakomis, nuoširdus jos skulptūros ir architektūros pamėgimas, jos buvusios valstybinės didybės garbinimas sustabdė lietuvių tautos nutautėjimo procesą, ją pažadino dideliam kūrybiniam gyvenimui, joje sukėlė gilų ir nuoširdų, didelį ir nenugalimą laisvės ir nepriklausomybės troškimą. Ir 1918 m. Lietuva tapo laisva ir nepriklausoma. Ir ši laisvė buvo iškovota didelėmis herojiškomis aukomis ir buvo laimėti trys dideli karai — su rusais bolševikais, su lenkais nacionalistais ir su bermontininkais — vokiečių nacionalistais ir su rusų bielogvardiečiais.

Bet vos tik atslūgo pirmosios laisvės entuziazmo dienos, tuoj mūsų šviesuomenėje vėl atgijo tradicinis lietuviškos kultūros ir jos tautinės civilizacijos ignoravimas, savo kultūrinių poreikių tenkinimas svetimomis kultūromis. Todėl atgijusi lietuviškoji kultūra vėl pradėjo dusti ir merdėti. Lietuviai rašytojai neturėjo net minimumo skaitytojų, jų raštų leidėjai bankrutavo vienas po kito, o likusieji ėmė spausdinti užsieninį šlamštą. Negalėjo išsilaikyti ne vienas lietuvių literatūros ir meno žurnalas. Lietuvių dailininkų kūriniai irgi sulaukdavo vis mažiau pirkėjų, todėl jaunieji dailininkai badmiriavo, Lietuviškos muzikos salės tuštėjo. Dailės parodos buvo silpnai lankomos. Ir lietuvių dramos spektakliai vykdavo apytuščiose salėse. Klestėjo tik opera, bet ji nebuvo tikras lietuviškos kultūros židinys, tai buvo daugiau miesčioniško kosmpolitizmo, mados ir biurokratinio protekcionalizmo vaisius.

„Naujajai romuvai" pradėjus rūpintis lietuviškos kultūros ir tautinės civilizacijos kūryba, tuoj buvo pastebėta, kad šios tokios gajos svetimos įtakos ir šio tradicinio lietuviškumo ignoravimas ir net niekinimas yra didžiausias priešas, kurio nenugalėjus lietuviškos kūrybos srityje neimanoma nėžingsnio padaryti į priekį.

Sio reiškinio buvo daug priežasčių. Vienos jų buvo ekonominės, kitos socialinės, trečios politinės, ketvirtos

(Nukelta į 5 psl.)

Kaip aš organizavau ir redagavau „Naująją romerą"

SENOVĖS AIDAS

VESTUVIŲ SCENARIJUS

(Pabaiga)

Anyta: Klaty.

Svočia: (Priėjus prie jaunosios). Aliuta, aikšte su manim. Aš turiu tau kai ką pasaky.

Jaunoji (verkšlendama): Aš namo noriu ait. Unt motuf]. Aš čia nenakvosiu.

Svočia: Nekalbak čia tokių niekų. Tovo namai jau čia! Štai židinys daga, tavo užkurta ugnala. Tu jau čia šeininkė. Turi jau vyrų ir su juo turi ait gult. Aikim! Aš tavy palydasiu, nujimsiu vainikėlį. Aikim! (Abi išeina).

Svotas: (Prieidamas prie jaunojo). Nu, Jokštai, neba prapulk. Aš tavy nuvasiu klatin. Tinai laukia tovo žmona. Būk jai geras, meilus! Aikim! (Paėmęs už rankos išveda).

II paveikslas

Vėlus jau rytas. Jaunojo namų kiemas. Kairėj pirkia, dešinėj — klėtis. Gilumoj prie pirkios šono stalai, bet dar neparuošti, tik apdengti. Iš pirkios išeina svotas, svočia, muzikantai; pamergės, pajauniai ir visi kiti su skardom ir kitais skambančiais daiktais.

Svotas: (Priėjęs prie klėties pradeda dunksenti į duris). Kelkitės, lig kolai jūs ti miegosta! Jau grait pusiaudienis. Besimyluodami ir svečius užmiršot. Mas jau volgyt ir gėrt ištroškom. Kėlkitas! (Duoda ženklą, muzikantai pradeda groť maršą, visi tarškint, daužyt skardas, geldėtę, šūkaut. Netrukus atsidarė klėties durys).

Jaunasis: (Pasirodo besišypsantis, su midaus ąsočiu, kurį tuoj paima svotas).

Balsai: Valio! Valio! Valio!

Jaunoji išneša bliūdą meduolių. Juos paima svočia ir paduoda didžiajai pamergei, kad išdalytų. Pati jeina į klėtį, padeda susitvarkyti jaunajai.

Balsai: (pasirodžius jaunajai). Valio! Valio! Valio! (Muzikantai užgroja polką. Jaunimas tuoj eina šokt. Netoli pirkios ant suoliuko anyta įpila dubenį nusipraust. Svočios atvesta jaunoji nusiprausia, ir išpylus vandenį, į dubenį įmeta sidabrinį pinigą, kurį paima po kelių minučių atėjusi anyta).

Anyta: (paėmusi pinigą nusistebi). Sidabrinis!

Svočia jaunajai nusipraustus, didžiajai pamergei padedant prisega jaunajai rūtų vainikėlį ir įveda ją į klėtį. Netrukus iš klėties, svočios lydima, ateina jaunoji su dovanomis.

Svočia (duoda ženklą muzikantams nutilti ir sako): Jaunoji dovanas dalins. Prošom priait tėvelius, brolius, sėserį. (Triukšmas nutyla, visi susidomėję žiūri, pašauktieji prieina prie jaunosios ir svočios).

Jaunoji: Nežinau, ar aš vibai išmanau, kaip įsitvėrt. Dabar turėsiu povyzdį. Kaip gerai! Dakui (apkabina dukart bučiuoja). Dovanas gavusieji visi eina priekin, kiti klėtin pasidėt).

Svočia: Grigai, aš tau turiu kai ką pasakyt. (Tam priėjus, abi eina šalin, pašnibždom kalbasi, paskui jeina į pirkią. Netrukus didysis pajaunys su kitu pajauniu išeina iš pirkio. Abu nežasi kėdes ir eina tiesiai prie jaunosios. Pamergės stabi juos).

Did. pajaunys: (Palinkęs kreipiasi į jaunąją) Loisk mon, jaunoji, nuo galvos nusėgt vainikėlį.

Jaunoji: (greit pakelia abi rankas ir prispaudžia jomis vainikėlį prie galvos). Neloisiu!

Svočia: (glostydama šveiniai). Nesipriešink, Aliuta! Taip raikia. Vainikėlį atiduosma margoitam. Tu jau moteris. Seiminikė. Jau tau neba rūtos, neba žolynai turi rūpėti, o ūkis, puodai. Laisk! (Nuima šveiniai, palengva rankas nuo galvos)

Did. pajaunys: Nusega nuo galvos vainikėlį. Laiko rankoje. Atsistojęs pasitraukia kiek.

Svočia: (Kreipiasi į jaunąją): Tau, Aliuta, dabar užrišiu nuomatų (Tauterienės padedama užriša). Kaip tau tinka! Vaje kaip tu gražė! Tikra jau šeimininkė asi!

Jaunoji: (ima verkt, kūkčiot. Didž. pamergės vadovaujamos, pamergės dainuoja):
Aikši, miela sasutala,
Mas tau išvaduosma!
Mas tau visos po šakėlį
Žalių rūtų duosma.

Tau nuimsma nuo galvalas
Boltų nuometėlį
Ir nupinsma iš rūtelių
Žolių vainikėlį.

Moterys, Tauterienės vadovaujamos, atsako:
Jūs nujimsta! sasutalai
Boltų nuometėlį,
Kai sulauksa! atgal plaukiant
Gilų Nemunėlį.

Sugrįžinsta! sasutalį
į rūtų daržėlį
Kai takės švytasi saulala
lums iš vakarėlių.
(Stonionių kaimo daina)

Svočia: (Paėmus moterims dainuoti, paima didž. pajaunio vainikėlį) Paliutal, aikšte tau čia prisegsiu jaunosios vainikėlį, kad jų tau loimį atnešty, kad grait ištekėtum! Prisegant didž. pamergei vainikėlį, ją sodina ant suoliuko. Kai svočia baigia segti vainikėlį, tai keli pajauniai didž. pamergę tris kartus pakelia aukštyn ir sušunka Valio! Valio! Valio!

Svočia: kreipiasi į jaunąją glostydama: Aliuta, gana raudot! (Atvesdama jaunąjį): Va atvedu šeimininkų. Padaryk čia tvarkų, nuramink žmonų, nušluostyk jai ašaras ir pradėkit šeimininkautit!

Jaunasis: Neverk, Aliuta! (Nušluosto jai ašaras, išbučiuoja veidus). Jau pusiaudienis. Svečiai volgyt norį, raikia sodint už stolo.

Jaunoji: (nusiraminusi). Gerai. Ainam!

Jaunasis (svotui). Dėde, kviesk visus prie stolo (Moterys jau baigia paruošt stalus).

Svotas: (kreipdamasis į visus). Prošom, svetėliai, užu stolo! Valšina jaunieji šeiminiankai.

Alfonsas KELIUOTIS

Rokiškėnų vestuvės įvairiais laikotarpiais.
Nuotraukos iš Rokiškio krašto muziejaus.

Redaktorius Alfonsas Keliuotis. Redakcinė kolegija: P. Blaževičius, O. Mackevičienė, E. Vajeglienė.
Redakcijos adresas: Rokiškis, Respublikos 94.

Rinko ir spausdino „Varsos" spaustuvė, 235319, Panevėžys, Beržų 52. Ofsetinė spauda 1,5 spaudos lanko. Užsak. Nr. 793 Tiražas 3 000 SL 1074